

Сьогоднішні студенти мають змогу ознайомитися з підручниками, навчальними посібниками, програмами по історії минулих років завдяки виставкам, які регулярно проводяться в університетському музеї. Частину експонатів приносять самі студенти. Ці матеріали не тільки сприяють поглибленню професійно-педагогічних знань майбутніх учителів історії, але й залученню їх до основних напрямків музейної діяльності науково-дослідної, екскурсійної, фондової, експозиційно-виставкової тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Народное образование в СССР. Сборник документов 1917-1973 гг. – М., 1974. – 276 с.
2. Документы и материалы по перестройке школы – М.: Учпедгиз, 1960. – 232 с.
3. Народна освіта і педагогічна наука в Українській РСР (1917-1967) / Відповід. ред. А.Г.Бондар. – К.: Радянська школа, 1967. – 177 с.
4. Гриценко М.С. Нариси з історії школи в Українській РСР (1917-1965) / М.С.Гриценко. – К.: Радянська школа, 1966. – 260 с.
5. Донской Г. М. К вопросу создания системы учебников истории / Г. М. Донской // Преподавание истории в школе. – М., 1969. – № 1. – С. 89-96.
6. Нечкина М.В. О преподавания истории в школе /М.В.Нечкина // Народное образование. – М., 1957. – № 2. – С. 96.
8. Коровкин Ф.П. Задачи и методическое оформление учебника по истории древнего мира / Ф.П.Коровкин // Преподавание истории в школе, 1962. – № 5. – С. 71- 84.

УДК 371.132:78+7.071.2

Карпенко Є.В.

доцент Сумського державного
педагогічного університету ім.А.С.Макаренка

УДОСКОНАЛЕННЯ МЕТОДИКИ ВИКЛАДАННЯ ХОРОВОГО ДИРИГУВАННЯ НА МОЛОДШИХ КУРСАХ ФАКУЛЬТЕТІВ МИСТЕЦТВ

У статті розглядається можливість підвищення ефективності навчання хоровому диригуванню на молодших курсах факультетів мистецтв педагогічних навчальних закладів.

Ключові слова: навчання, методика, хорове диригування.

Карпенко Є.В. Усовершенствование методики преподавания хорового дирижирования на младших курсах факультетов искусств.

В статье рассматривается возможность повышения эффективности обучения хоровому дирижированию на младших курсах факультетов искусств в педагогических учебных заведениях путем расширения методической палитры и введению в практику методов проведения парных занятий, анализа двигательных ассоциаций, поиска бытовых аналогов. Использование обновленной методики призвано улучшить осознание студентами технологии жестиобразования и усилить у студентов побудительный мотив к обучению.

Ключевые слова: обучение, методика, хоровое дирижирование.

Karpenko E.V. Choir Conducting Methodics Improvement in Junior University Courses of Art Faculties.

In the article there are analyzed the possibilities of choir conducting methodics improvement in junior courses of art faculties of pedagogic educational establishments by means of broadening methodics: applying pair sessions methods, motion associations analysis, searching for ordinary life analogues. Usage of renewed methodics aims at improvement of students' awareness of gesture formation and reinforcement of educational motivation.

Key words: education, methodics, choir conducting.

У ХХІ столітті не можна мислити освіту без піклування про високий рівень духовності молодого покоління. Відомо, що естетичне виховання є складовою процесу формування всебічно розвинутої особистості з ясними морально-етичними орієнтирами. В цьому процесі постать учителя вбачається ключовою. Зокрема, ускладнюються завдання, які поставлені самим життям перед учителями мистецького циклу, в тому числі вчителями музики. То ж зростають вимоги до підготовки вчителів музики для загальноосвітніх шкіл, одним з найважливіших напрямків професійної діяльності яких є керування дитячим хоровим колективом або ж ансамблем. Масове музикування, яким є спів у хорі або ансамблі залишається ефективним засобом естетичного виховання і в наш час.

Це зумовлює актуальність теми запропонованого дослідження, бо від якості підготовки вчителя музики, який зазвичай є хормейстером у загальноосвітній школі, залежить ефективність музичної складової естетичного виховання учнів.

Задачі дослідження вбачаються такими:

- Аналіз специфіки вивчення хорового диригування в педагогічному вузі
- Визначення шляхів посилення спонукальної мотивації на етапі постановки диригентського апарату
- Удосконалення переліку ефективних методів навчання хоровому диригуванню

В статті запропоновані окремі оновлені методи навчання хоровому диригуванню, які в ході апробацій на факультеті мистецтв Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка довели певну ефективність.

Програма підготовки вчителів музики в стінах педагогічного університету передбачає розвинутий перелік фахових дисциплін, що дозволяє сподіватись на успішну професійну діяльність діячів освітянської ниви, які тільки починають свій трудовий шлях. Проте слід визнати, що результати роботи вчителів-початківців не завжди задовольняють, про що свідчить рівень підготовки шкільних хорів та ансамблів, який останнім часом зростає досить повільно. Окремі колективи працюють тільки перед оглядом шкільної самодіяльності, а інші задовольняються невисокою якістю звучання. Крім організаційних проблем тут проглядається необхідність пошуків покращення диригентської підготовки вчителів музики. Цей процес має стати можливим не через збільшення навчальних годин з фахових дисциплін (що також було б корисним), а через удосконалення методики викладання хорового диригування в педагогічному університеті. Це тим більше актуально, бо диригентська професія в наш час є найбільш затребуваною з музичних спеціальностей в Україні (окрім естрадних співаків). Особливо це стосується керівників дитячих хорових колективів. Хорові конкурси, фестивалі, співочі поля збирають десятки дитячих хорів та ансамблів. Удосконалення методики підготовки хорового диригента в стінах педагогічних навчальних закладів, безумовно, дозволило б підняти рівень хорового співу в Україні на новий щабель.

Диригентське мистецтво, якому навчаються студенти на факультетах мистецтв педагогічних навчальних закладів України є достатньо молодим. Лише на початку XIX століття воно набуло сучасних форм. Цей етап пов'язаний з іменами Л.Бетховена, Г.Берліоза, Р.Вагнера та ін.

В той же час слід зазначити, що перехід на сучасні методи керування колективом (оркестром або ж хором) здійснювався в значній мірі інтуїтивно, диригенти самостійно придумували прийоми попередження музикантів та співаків про свої наміри і їхню техніку об'єднувало лише те, що керування здійснювалося за допомогою жестів.

Лише у 20-х роках XX століття на теренах колишнього СРСР була створена система підготовки диригентів у консерваторіях. До того вважалося, що диригентська техніка не має особливого значення, що диригент самостійно знайде необхідні методи і прийоми керування оркестром або ж хором. Наприклад, відомий Радянський диригент А.В. Гаук згадував, що в класі М.М. Черепніна «навчанням так званої мануальної техніки взагалі приділялося дуже мало уваги» (7,19). За словами А.В. Гаука, «Кожному учню надавалася можливість самому відкривати «Америку». Часто вона так і залишалася невідкритою» (7,19). Вважалося, що запорукою успіху в диригентській професії є те, що диригент буде хорошим музикантом.

У процесі навчання регентів на диригентську техніку також звертали обмаль уваги.

Протягом багатьох років методика викладання диригування удосконалювалася. В наш час існує певний перелік навчально-методичної літератури (розробці ефективних методів навчання диригуванню присвячені книги таких відомих авторів, як: Л.Андрєєвої, Л.Безбородової, Т.Естріної, М.Казачкова, М.Канерштейна, М.Колесси, К.Ольхова та інших), але широке коло педагогічних проблем, пов'язаних з підготовкою хормейстера – вчителя в школі залишається і сьогодні.

На нашу думку, існує необхідність не тільки подальшого поглиблення індивідуального підходу до навчання студентів диригуванню, але й пошуку нових методів та прийомів, які б дозволяли не тільки засвоїти «правильні» жести, але й глибоко усвідомити їхню роль у процесі керування колективом. Як свідчить практика, досконала мануальна техніка сприяє рішенням творчих завдань. Вільні руки диригента викликають рефлекторне розкріпачення гортані, полегшують досягнення доброго звуковедення.

Метою курсу «хорове диригування» в педагогічному вузі є виховання спеціаліста вищої кваліфікації для управління колективною музичною діяльністю учнів загальноосвітніх шкіл в умовах класної та позакласної роботи. Межі дослідження не дозволяють торкнутися всієї гами проблем підготовки майбутнього хормейстера. Проте в роботі досліджуються окремі методи викладання хорового диригування, які стосуються мануальної техніки студентів і які були апробовані на факультеті мистецтв Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка.

СПЕЦИФІКА ВИВЧЕННЯ ХОРОВОГО ДИРИГУВАННЯ В ПЕДАГОГІЧНОМУ ВУЗІ

В наш час методика викладання хорового диригування в педагогічному навчальному закладі є достатньо сформованою і її постулати вже встигли стати традиційними. Не варто прагнути влаштувати революцію і відкинути методику навчання хоровому диригуванню повністю. Проте доречно доповнити її тими методами і прийомами, які впливають на усвідомлення учнем вимог до мануальної техніки та сприяють впровадженню набутих диригентських навичок у практику.

ПРЕДМЕТ вивчення хорового диригування на музично-педагогічному факультеті є методи та прийоми керування дитячим та дорослим співацьким колективом. У широкому розумінні диригування, як навчальна дисципліна, містить в собі ряд різноманітних аспектів роботи в класі над хоровою партитурою, основні з яких такі:

- гра на фортепіано хорової партитури, що дає можливість прослухати твір в цілому, визначити

складні співзвуччя, уточнити відхилення та модуляції;

- спів партій з текстом (спочатку з нот, потім – напам'ять) без допомоги музичного інструменту. Це не тільки сприяє розвитку навички виразного співу, але й дозволяє з'ясувати труднощі у голосоведінні твору, а також визначити методи і прийоми, необхідні для їх подолання;

- відбір доцільних диригентських технічних засобів для втілення художнього образу;

- робота над виразністю виконання.

- Вказані аспекти роботи не варто сприймати як етапи розучування хорового твору, бо ж удосконалення техніки нерозривно пов'язане з проникненням у зміст музики.

- Не підлягає сумніву те положення, що не існує якогось особливого «музпедівського» стилю диригування. Вимоги щодо ясності та виразності афтактів, переконливості кульмінацій однакові як для випускників консерваторії так і педвузів. Але процес вивчення хорового диригування в умовах музично-педагогічного факультету має свою специфіку, характерну для майбутньої роботи випускника педвузу. Головні завдання з хорового диригування на музично-педагогічному факультеті такі:

- відбір основних прийомів і методів виховання диригента;

- постановка диригентського апарату;

- відбір диригентських прийомів для виразного виконання твору;

- максимальний розвиток професійної ерудиції диригента;

- підготовка до диригентської практики в школі та педколеджі (педучилищі);

- засвоєння ПРИНЦИПІВ диригентської технології (методів інформування виконавського колективу);

- підготовка випускників до державного екзамену з хорового диригування та методики роботи з

хором.

Розв'язання даних завдань надасть можливість молодому спеціалісту свідомо удосконалювати з необхідності свою диригентську техніку. Педагогічний навчальний заклад готує не диригента, а фахівця широкого профілю. Шкільний вчитель музики мусить поєднувати в собі і хормейстера, і співака, і концертмейстера, і виконавця-інструменталіста та музикознавця, а, до того – ще й вихователя. Такі вимоги ставлять до фахівця сучасні програми з музики для загальноосвітньої школи.

Так, учитель розучує з хором (класом) пісню, акомпанує учнівському співу, а передує цьому, звичайно, показ (художнє виконання пісні вчителем, з метою зацікавлення дітей певним взірцевим втіленням твору). Широке коло майбутніх професійних обов'язків часто зумовлює неконкретність понять з хорового диригування у студентів. Часом вони навіть не уявляють собі вагомості хорового диригування серед переліку дисциплін, які вивчаються на музично-педагогічному факультеті. Як показали спостереження, що проводилися в Сумському педагогічному університеті, більше третини студентів денної форми навчання не замислювались навіть над синтетичним наповненням диригентської підготовки, а серед першокурсників виявилось більше 23%, які ставлять загальноосвітні дисципліни в один ряд з спеціальними, не розуміючи їх специфічної ролі у навчально-виховному процесі. Аж ніяк не принижуючи значення предметів, які сприяють загальному розвитку майбутнього педагога, зауважимо, що краще встигають у навчанні ті студенти, які свідомо орієнтуються у всій ієрархії навчальних дисциплін факультету, розуміють, заради чого вони вивчають той або інший предмет.

Суттєвим показником у названому дослідженні було виявлення недостатньої теоретичної підготовки студентів з диригування. Так, більше 26% тих, хто навчається на II-III курсах, не змогли переконливо пояснити особистих диригентських знахідок, бо їх задовольняв репродуктивний метод вивчення даної дисципліни.

Це ще раз підтверджує думку про доцільність озброєння майбутнього вчителя не стільки всією неосяжною гамою диригентських жестів, скільки міцною теоретичною базою щодо принципів відбору і конструювання відповідних змісту хорового твору диригентських показів. Формування належної теоретичної бази студентів стосовно хорового диригування необхідно починати з перших років навчання.

Удосконалення теоретичної та практичної підготовки з хорового диригування здійснюється за допомогою методів, які стали традиційними. Це методи спостереження, самоаналізу, обговорення, порівняння та ін. до певного етапу традиційна методика задовольняла вимогам підготовки вчителя музики з хорового диригування, проте зараз методична палітра потребує розширення. Це пов'язане, перш за все, з необхідністю посилення спонукального мотиву до навчання студентів молодших курсів педагогічних навчальних закладів.

ПОСТАНОВКА ДИРИГЕНТСЬКОГО АПАРАТУ

На перших заняттях викладач займається з студентом постановкою диригентського апарату. Вимоги до постановки диригентського апарату достатньо відомі, але проходить певний час, ніж студент усвідомлює їх і починає більш-менш впевнено впроваджувати у практику.

Під постановкою диригентського апарату, як правило, розуміють роботу над диригентською поставою, розвитком техніки рук, координації та конкретизації жесту. Мануальна техніка, тісно пов'язана з цілісним сприйняттям виконавцями постаті диригента, міміки та погляду, мусить знаходитися в центрі уваги викладача та студента на заняттях з хорового диригування. Вигляд диригента повинен виражати волю і, поряд з цим, відповідати характеру твору, що виконується. Доцільно, перш за все, пояснити студенту, що стояти перед хоровим колективом потрібно рівно, зібрано але без напруги, з опорою на обидві ноги, голова при цьому трохи

піднята, погляд – спрямований до виконавців. Зрозуміло, що спочатку це – уявні виконавці, але це уявлення повинно бути конкретним, і стосуватися розташування партій у хорах різного типу:

Мішаний хор	Чоловічий хор	Жіночий хор
Тенор Бас	Тенор II Бас II	Сопрано II Альт II
Сопрано Альт	Тенор I Бас I	Сопрано I Альт I

Тенор	Бас
Сопрано	Альт
Солісти	
Оркестр	

Малюнок 1 – Розташування виконавців при виконанні твору для хору, оркестру і солістів

У наш час можна побачити безліч різноманітних варіантів розташування хорового колективу на сцені, але у навчальній практиці за основу беруться класичні приклади (Мал. 1).

Правильне положення корпусу повинно зберігатися в процесі диригування, але при цьому необхідно стежити, щоб студент не напружувався, стояв зібрано, але вільно, бо корпус є до того ж частиною виразного диригентського комплексу. Одну ногу, для стійкості, можна трохи висунути вперед. Небажано допускати, щоб студент дивився вниз в процесі диригування, що може стати звичкою і серйозно заважати встановленню необхідного контакту між диригентом та співаками. Вимога «дивися на хор!» – одна з найважливіших, особливо на першому етапі навчання. Напрямок погляду мусить бути адекватним рухові рук. В процесі навчання тактуванню необхідно стежити за тим, щоб студент не «гойдався» в такт жесту. Таке розгойдування не має нічого спільного з використанням корпусу як засобу виразності.

Вибір вихідної позиції рук в своїй основі спирається на такі критерії:

- розкутість м'язів;
- свобода ліктьового суглобу (лікоть не слід притискати до корпусу);
- спрямованість рук до виконавців (при цьому не слід занадто висувати руки вперед і вгору, що неминуче викликає зайве напруження м'язів);
- Досягнення зручної позиції можна умовно уявити згідно з таким планом:
- стати рівно, вільно опустити руки;
- підняти передпліччя до горизонтального положення (до того ж вони повинні бути паралельними одне одному);
- витягти руки вперед приблизно на ширину долоні, щоб звільнити лікоть (перевіряти цю відстань варто вміти самому);
- трохи підвести кисть відносно передпліччя, щоб пальці були спрямовані до хору (форма кисті мусить бути природною: якщо руку опустити, кисть довільно набере округлу форму, яка є найбільш оптимальною);
- необхідно стежити, щоб в даній позиції, яка має назву «увага», лікоть, кисть та плечовий суглоб утворювали одну лінію;
- долоні повинні бути спрямовані вниз, або ж трохи відвернуті в протилежні боки.

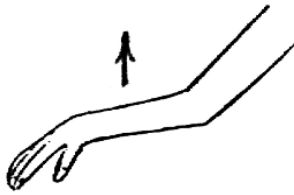
Коли студент навчиться вільно виконувати вказані вище вимоги, слід переходити до розбору диригентських сіток (схем), які являють собою цілісний комплекс рухів руки, що віддзеркалює метричну будову такту (амплітуда закладених у схему підготовчих жестів відповідає вагомості наступної долі).

Одним з ефективних методів, які застосовуються на першому курсі є метод пошуку ПОВУТОВИХ АНАЛОГІВ диригентського жесту. Тут доречно згадати і про особливості роботи частин руки, і про виразні можливості жестикуляції.

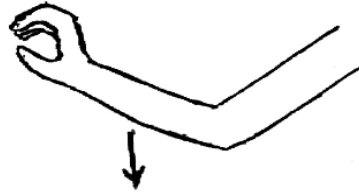
Насправді рухи руки диригента дуже нагадують роботу рук маляра, який фарбує стіну. Як правило, більшість студентів у своєму житті мали практику з фарбування і їм досить легко згадати – як саме працюють кисть та зап'ясток. Спорідненим є метод залучення РУХОВИХ АСОЦІАЦІЙ. Рухи диригента під час тактування можуть бути схожими на рухи пловця або птаха в польоті.

Так само наочним є показ жестів «дай!» та «не треба», які застосовуються при показі динаміки форте та піано. Студент мусить вже в класі працювати над тим, щоб його жести були зрозумілими. Вперш за все самому диригенту.

Відомо, що навіть ті студенти, що в побуті багато жестикулюють, на заняттях з диригування спочатку «втрачають» виразність жестикуляції. З таким недоліком треба рішуче боротися, вимагаючи зрозумілих, емоційних, часом індивідуальних (знайдених самим студентом) жестів. Корисним тут буде запитання: «А як би ти показав в побуті: тихіше, не розбудить дитину?»

Передпліччя і плече рухаються вгору,
кисть «відстає», нахиляється вниз.

Кисть піднімається вгору, начебто долаючи опір
повітря, коли рука рухається вниз.

Мал. 2 Жести нагадують рухи пугиці або плавця

Такі вимоги до основ диригування досить легко сприймаються першокурсниками на перших заняттях, проте через певний час окремі студенти починають плутати малюнок схеми, структура жесту стає невизначеною, зникають точки. Як виявило дослідження, це трапляється внаслідок причин, коли студент:

- не усвідомлює значення мануальної техніки;
- недостатньо зацікавлений в результатах навчання;
- має слабку музичну підготовку.

Практика свідчить, що одним з методів підвищення спонукального мотиву до навчання диригуванню є ПРОВЕДЕННЯ ПАРНИХ ЗАНЯТЬ з першокурсниками.

Суть метода полягає в тому, що двоє першокурсників отримують однакову програму (твір без супроводу) і диригують та грають на фортепіано почергово. Таким чином, той, що диригує, намагається ясно показати афтакти з тим, щоб його акомпаніатор вступив по руці. Потім студенти міняються місцями. Так досить наочно демонструється необхідність чітких показів і формується відповідальність за дії диригента та хору (аккомпаніатор тут імітує спів хору на фортепіано). Практична наочність результату дій створює досить міцний спонукальний мотив для подальшого якісного вивчення хорового диригування. Звичайно, складність запропонованих для вивчення за такою методикою творів не може бути високою. В кінці заняття є корисним обговорення результатів роботи.

Як свідчать практичні результати експериментального застосування такої методики, студенти спочатку неохоче обговорюють успіхи одне одного, проте конче потрібно переконати їх, що тут немає нічого образливого. Студенти починають активніше мислити, аналізувати заняття, помилки, які були допущені. Аналізуються також ясність афтактів, вступів, знятть, змін динаміки – студент досить скоро усвідомлює зв'язок між власними діями та організованістю вступу (зняття) виконавців. Таким чином вдається сформувати СПОНУКАЛЬНИЙ МОТИВ до якіснішої підготовки до занять з диригування, бо включається елемент змагання.

Слід також зазначити, що успішне опанування мануальної техніки посилює спонукальний мотив до оволодіння іншими предметами хорового циклу (читанням партитур, хорознавством), бо студент частіше позиціонує себе як майбутнього хормейстера.

Необхідно торкнутися такого питання, як можливість застосування запропонованих методів навчання хоровому диригуванню на практиці. Особливо проблематичною є організація сумісних занять двох студентів, коли вони почергово виконують роль концертмейстера і диригента. Як свідчить досвід, така робота, в основному, може проводитись під час самостійних занять, під періодичним контролем викладача.

ВИСНОВКИ

Таким чином, вимоги часу стосовно підвищення якості диригентсько-хорової підготовки студентів факультетів мистецтв педагогічних навчальних закладів можуть бути задовільне ні шляхом удосконалення методики навчання хоровому диригуванню.

Головним аспектом є доповнення методичної палітри шляхом введення у практику методів проведення парних занять, аналізу рухових асоціацій, пошуку побутових аналогів. Ці апробовані методи допомагають студенту усвідомити технологію жестотворення та роль афтакту в організації виконавського процесу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андреева Л. Методика преподавания хорового дирижирования / Андреева Л. – М.: Музыка, 1966. – 120 с.
2. Ержемский Г.Л. Закономерности и парадоксы дирижирования / Ержемский Г.Л. – СПб., 1993. – 263 с.
3. Заболотный И., Карпенко С. Диригентські етюди / Заболотный И., Карпенко С. – "Мрія" ТОВ, 2007. – 92 с.
4. Казачков С. Дирижерский аппарат и его постановка / Казачков С. – М.: Музыка, 1967. – 111 с.
5. Карпенко С. Диригентсько-хорова підготовка вчителя музики / Карпенко С. – Суми: ВВП „Мрія – 1” ЛТД, 2001. – 112 с.
6. Мусин И. О воспитании дирижера / Мусин И. – М.: Музыка, 1987. – 248 с.